

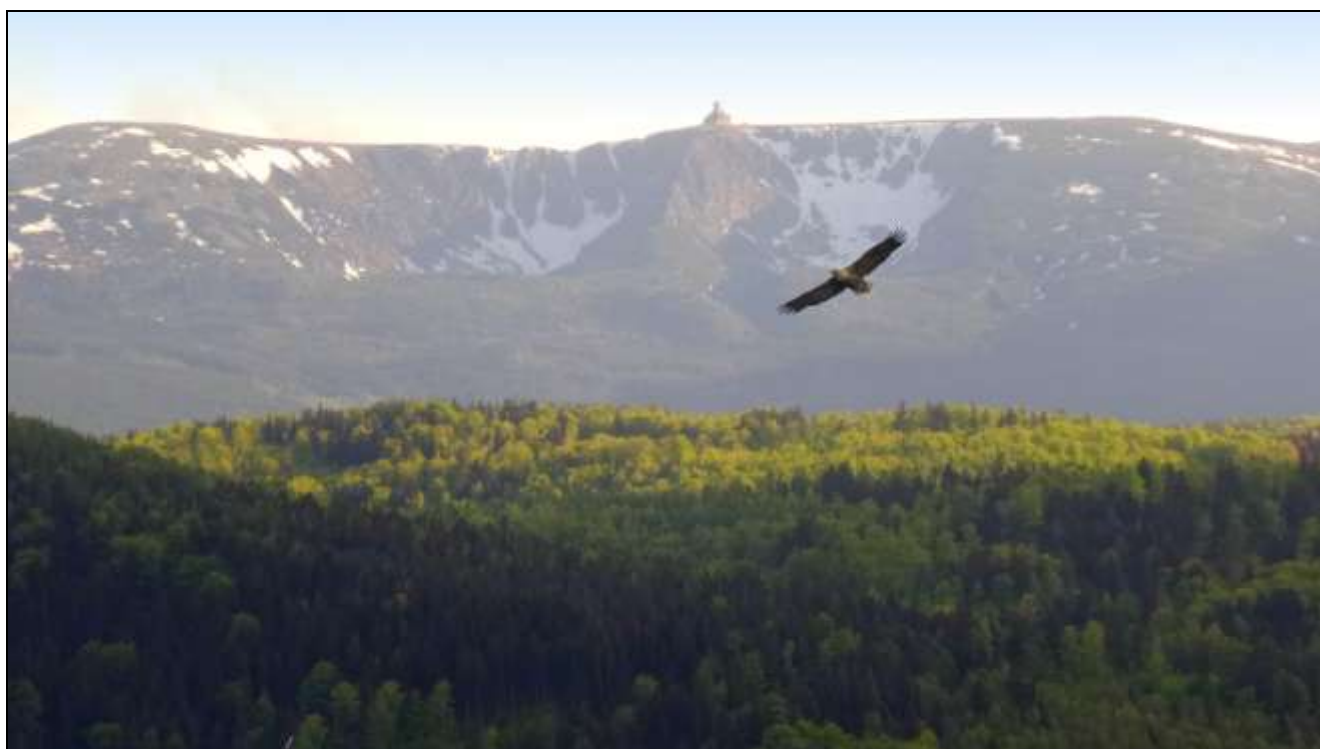
PRZYRODA KARKONOSZY I POGÓRZA

w fotografii i opracowaniu
Zbigniewa Adamskiego
i Zofii Wąsik

X. ORŁY W KARKONOSZACH

Orzeł Przedni – (*Aquila chrysaetos*) w Karkonoszach gniazdował w okolicy Szklarskiej Poręby.

W Karkonoszach gniazdowanie orla przedniego, jednego z ostatnich, stwierdzono w 1845 roku w rejonie Szklarskiej Poręby, a raczej na 30-metrowych urwiskach wzdłuż rzeki Kamiennej w Kru-
czych Skałach oraz na Skalnej Ścianie. Po kilkunastu latach już go nie widywano.

Orzeł przedni występował w okolicach wybitnie górskich, miał ponad dwumetrową rozpiętość skrzy-
deł, był muskularnej budowy ciała, o żółtych, zakończonych szponami nogach. Gnieździł się na niedo-
stępnych szczytach, budował pielesze (okrągłe gniazda) pod nawisami skalnymi lub w konarach po-
tężnych drzew. Ptak ten dochowuje wierności jednej samicy. W okresie wylęgu młodych orły stawały
się najniebezpieczniejszymi drapieżnikami dla wszelkiej zwierzyny. Począwszy od jelenia i sarny,
wszystko ulegało potężnej sile jego dzioba i przemocy ostrych szponów. Polował wytrwale i niezmor-
dowanie. Rozpoczął łowy skoro tylko świt rozwił nocne mgły. Lecąc nisko nad ziemią wydawał
przeraźliwy głos, który, budził grozę, powodował ucieczkę przestraszonego zająca czy sarny, zrywał
do lotu ptactwo. W Karkonoszach najchętniej odwiedzał duży obszar mokradeł i bagien w widłach
Wrzosówki i Podgórznej, stawów hodowlanych „lisiego dołu” i „stawu kresowego” pomiędzy Podgó-
rzynem, Sobieszowem i Cieplicami. Tam termalne źródła powodowały ich niezamarzanie. Po wiosen-
nych roztopach tworzyły się tu niedostępne rozlewiska, zarośnięte wysokimi trzcinami, będące rajem

dla ptactwa wodnego, a także świetną kryjówką dla saren, dzików, a nawet jeleni. Tu miał w porze letniej swoją spiżarnię. Ona gwarantowała mu sytość pożywienia, możliwości wykarmienia dwojga potomstwa okrytego białym puchem. Człowiek wkraczając coraz wyżej w Karkonosze, nie chciał się dzielić z przyrodą. Największe spustoszenie czynił wycinając stare drzewa takie jak buki, dęby, sadząc na to miejsce świerkowe lasy monokulturowe. W ten sposób nieświadomie niszczone ptasie gniazda i świat zwierzęcy. Na orła też polowano. Łowy takie jednak należały do rzadkości, a później były przypadkowe. Orzeł jest drapieżnikiem o niezmiernie bystrym wzroku, jakim poszczycić się nie może żadna inna zwierzyzna. Zatem łowy odbywały się pod upatrzoną pieleszą, w czasie, kiedy stare orły znosiły żer dla potomstwa. Czatowano na nie też przy podrzuconej padlinie, jako przynęcie. Wymagało to jednak cierpliwości i wytrzymałości na zimno, ukrycia się w skałach lub wydrążonych pniach starych drzew. Mimo tego, że przed laty polowano na orły i nie pozwolono im na gniazdowanie w górach, to jednak na niebie można było po wojnie zobaczyć sylwetkę samotnego orła. Nie wiadomo czy był to przybysz zza gór, czy też rodowity ptak. Opowiadał mi w latach siedemdziesiątych ubiegłego wieku Jerzy Grabowski, w roku 1947 pracownik Wydziału Rolnictwa i Leśnictwa w Jeleniej Górze.

Na Stogu Izerskim swoje siedliska mają ptaki, które są wpisane do Czerwonej Księgi. W 2004r. na Grzbiecie Kamienickim Gór Izerskich odnaleziono gniazdo orla bielika. Jest to najprawdopodobniej najwyżej położone stanowisko w Polsce, a nawet i Europie Środkowej.

Drapieżnika można spotkać w starym bukowym lesie przy elektrowni wodnej w Jagniątkowie na terenie Karkonoskiego Parku Narodowego.

Przy okazji polowania na kaczki, późną jesienią tego roku, na Stawach Podgórzyskich jeden z myśliwych zauważył, że ciemny, wielki ptak próbował zatrzymać i rozszarpać młodą sarnę. Przypuszczając, że jest to jastrząb, którego wówczas zwalczano jako szkodnika, strzelił do niego. Jak się potem okazało był to młody orzeł przedni, który korzystał ze zwierzyny występującej w obfitości w wysokich trzcinach pod obecnym Domem Dziecka "Dąbrówka" w Cieplicach. Rozpiętość skrzydeł miała prawie 2 metry, krótki za-

okrąglony ogon i szerokie skrzydła, ciemną głowę, białą przepaskę na spodzie skrzydeł i taką samą nasadę ogona, choć białe barwy już stopniowo zanikały, co by świadczyło, że liczył około trzech lat.

Jest to fragment książki autora pt. „Ze strzelbą i wędką” wydanej przez ZO PZŁ W Jeleniej Górze w 1998r.

GATUNKI

Orzeł – to nazwa kilkunastu gatunków ptaków drapieżnych z rodziny jastrzębiowatych, do których zaliczamy: **jastrzębie, mysiolowy, orły, kanie, sępy, bieliki, gadożery, błotniaki.**

Ptaki te pełnią rolę sanitarną, gdyż często odżywiają się padliną i pełnią rolę naturalnego selekcjonera słabych osobników świata zwierzęcego.

Bieliki zamieszkują północną, środkową i wschodnią Europę, Islandię, Grenlandię oraz Azję na północ od Himalajów. W Polsce te nieliczne ptaki lęgowe żyją głównie na zachodzie i północy kraju (635-720 par), najwięcej jest ich w Wolińskim Parku Narodowym. Drugim co do liczebności obszarem jest północno-wschodnia Polska – Pojezierze Mazurskie. Bielik zaliczany bywa do odrębnej podrodziny – orlanów. Przyjmuje się, iż to ten gatunek jest uwidoczniony w godle Polski.

SYMBOLIKA ORŁA

Orzeł jest najstarszym symbolem ludzkości od czasów starożytnych. Geneza sięga do czasów wspólnoty praindoeuropejskiej. Był atrybutem boga Diausa, w Grecji Zeusa. Był emblematem legionów rzymskich, także emblematem cesarza jako zwierzchnika armii, a następnie został symbolem państwa rzymskiego. Orła przedstawiano jako symbol władzy państwowej. Do dziś jako symbol występuje najczęściej w znakach, godłach, w nazwach. Wizerunek orła pojawia się na monetach, odznaczeniach, orderach. Nasze godło jest wize-

Kania ruda jest częstym gościem w Sudetach.

Przebywając w okolicach Jagniątkowa, można spotkać orła przedniego, który po półtora wiekowej nieobecności pojawił się w Karkonoszach.

runkiem orła białego w koronie z rozłożonymi skrzydłami na czerwonym tle. Legenda o trzech braciach - Lechu, Czechu i Rusie wiąże się powstaniem naszego państwa i przyjęciem orła białego jako symbolu naszego kraju. W dawnym Meksyku orzeł był symbolem tajemnych sił i ciemności. W religiach aniołowie niekiedy przybierali postać orła. Orzeł w połączeniu z Torą, koroną i innymi elementami występuje w symbolice żydowskiej. Czasem orzeł gasi świeczkę, co symbolizuje koniec życia. W sztuce występuje najczęściej w godłach rzeźbionych, malowanych, w posągach, na sztandarach, flagach, herbach. Tego majestatycznego ptaka ludzie przedstawiają jako symbol władzy, ważnych wydarzeń, eksponowany jest w czasie różnych ceremonii międzynarodowych.

ORZEŁ NA MONETACH, PIECZĘCIACH I ZNACZKACH

Rysunek denara B. Chrobrego; Orzeł Piastowski na pieczęci majestatycznej Przemysła II; Orzeł z pieczęci majestatycznej Kazimierza Wielkiego (1333); Pieczęć z czasów Powstania Styczniowego; moneta 500 zł z 1997r.; Orzeł bielik - złota moneta z 1996r.

Orzeł na monetach okolicznościowych: 7 cudów wolińskich; 5 nurtów; złota moneta z bielikiem; srebrna oksydowana moneta zdobiona kryształkami Swarovskiego; 100 dolarów kanadyjskich.

2 Srebrne monety kanadyjskie 20\$; 2 Monety Polonii Amerykańskiej z cyklu „Odkryj Polskę”; Srebrna Moneta 1\$ Tuvalu 2012; Dolar USA; Orzeł bielik i przedni na znaczkach polskich; Orzeł z 1919 roku na banknocie 10 000 marek polskich.

ORZEŁ W HERBACH PAŃSTW

Orzeł Przemysła II; Orzeł Rządu RP na uchodźctwie; Orzeł bez korony z czasów PRL; Obecny orzeł; Flaga Rzeczypospolitej Obojga Narodów; Czarny Orzeł Piastów Śląskich; Orzeł Austrii; Orzeł Saladyna jako godło Egiptu; Dwugłowy orzeł bizantyńskiej dynastii Paleologów; Herb I Cesarstwa Francuskiego; Herb Meksyku.

ORZEŁ W NAZEWNICTWIE

Miejscowości i ich części: *Orzeł* – osada w woj. wielkopolskim; w pow. kaliskim; miasto w Rosji; stacja kolejowa; „*Osiedle Orle*” w Jeleniej Górze-Cieplicach; Hotel „*Orlinek*” i skocznia „*Orlinek*” w Karpaczu. **Kluby sportowe:** Orzeł Warszawa; Orzeł Gniezno; Orzeł Polkowice; Orzeł Przeworsk; Orzeł Wierzbica; Orzeł Ząbkowice Śląskie itd. **Inne:** *Orzeł* – gwiazdozbiór; popularny symbol państwowy; awers, jedna ze stron monety; „*Orły*” – polskie nagrody filmowe; „*Order orła białego*” – odznaczenie państwowe; *ORP „Orzeł”* – okręty podwodne Polskiej Marynarki Wojennej; *Orzeł* – film w reżyserii Leonarda Buczkowskiego; *Orzeł* – duński serial kryminalny.

CIEKAWOSTKI

Bielik białobrzuchy porwał kamerę i przeleciał z nią 110 km.

Australijscy strażnicy przyrody z regionu Kimberley w 2013 r. przy brzegu rzeki Margaret przygotowali kamerę-pułapkę przeznaczoną dla krokodyla. Ustawili ją wraz z kawałkiem mięsa. Gad miał połasić się na jedzenie i przy okazji porwać urządzenie, dzięki któremu strażnicy mogliby uwiecznić jego zwyczaje. Zanim pojawił się krokodyl, kamerę porwał bielik i przeleciał z nią około 110 km, a ta zarejestrowała cały jego lot. Strażnik z regionu Kija odnalazł urządzenie, oddał je kolegom, ponieważ miało stosowne oznaczenia. Wszyscy miłośnicy dzikiej przyrody stwierdzili, że takiego nagrania jeszcze nie widzieli. Bielik białobrzuchy występuje w Indiach, południowo-wschodniej Azji i Australii.

– Orły budują gniazda w koronach wysokich, starych drzew, w pobliżu pnia, tak by mieć łatwy do niego dostęp. Jedna para w danym okresie lęgowym często buduje ich kilka, 2-3. Podstawą są długie patyki i gałęzie dochodzące do 1 metra. Gniazdo wyścielone jest trawą, mchami, porostami, sierścią i morskimi wodorostami. Orle gniazdo jest największe spośród wszystkich ptasich gniazd – przekracza niekiedy 2 metry wysokości i ciężar dochodzący do 1 tony. Stopniowo rozbudowywane, wykorzystywane jest przez wiele lat.

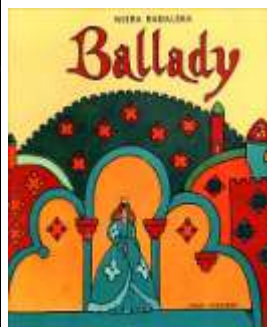
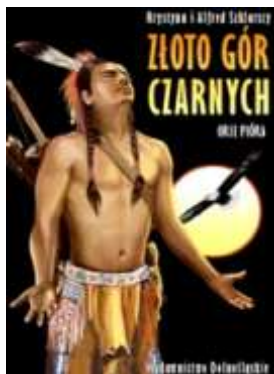
– Dokładna lokalizacja gniazd bielika jest objęta tajemnicą, by chronić ptaki przed intruzami.

– Bieliki są ptakami długowiecznymi. Osiągają wiek ponad 30 lat, a w niewoli nawet 42 lata. Tworzą trwałe pary, co roku starają się odchować jedno lub dwa młode (a czasami nawet trojaczki).

– Orły gustują w niewielkich ssakach, ale zdarza im się atakować większe zwierzęta, nawet drapieżniki. Pewien orzeł brązowy w 2004 roku upolował małego niedźwiedzia.

– Kamera-pułapka zamontowana na Dalekim Wschodzie Rosji zarejestrowała niezwykle zdarzenie. orzeł przedni upolował młodą sarnę. Rzucił się na jej kark, atakując dziobem i ostrymi szponami.

ORZEŁ W LITERATURZE

Orle pióra – powieść Krystyny i Alfreda Szklarskich z serii *Złoto Gór Czarnych*; *Ballady* – Wiera Badalska; *Orle gniazdo* – Stanisław Świrko; *Orle szpony* – Lene Kaaberbøl; *Orle szpony* – Richard Herman

Sokół wędrowny

Władysław Bełza – *Wyznanie wiary dziecięcia polskiego*, 1900

- Kto ty jesteś?
- Polak mały.
- Jaki znak twój?
- Orzeł biały.
- Gdzie ty mieszkasz?
- Między swemi.
- W jakim kraju?
- W polskiej ziemi.

Adam Mickiewicz

Tam sięgaj, gdzie wzrok nie sięga;
Łam czego rozum nie złamie:
Młodości! – Orla twych lotów potęga,
Jako piorun twoje ramię.

Katarzyna Stankiewicz, *Orla cień*

Widziałam orla cień,
Do góry wzbil się niczym wiatr,
Niebo to jego świat,
Z obłokiem tańczył w świetle dnia.

Legenda o orle i jego przyjacielu – Włodzimierz Liszka

Jedna z najstarszych polskich legend „*O Lechu, Czechu i Rusie*”.

ORZEŁ W SZTUCE

Kano Eitoku (japoński malarz) „Pinia i orzeł” – parawan; „Orzeł pożerający wątrobę Prometeusza”, malowidło Jacob Jordaens; tapeta (autor nieznany).

Teresa Kopańska „W skrzydłach orła”;

Breloczki i zawieszki z orłem – godłem Polski.

Złota zawieszka;

Figurki orłów

Naklejki na samochód;

Koszulki sportowe z godłem Polski;

Kubek z godłem Polski

Sygnety z orłem

Znak motocykla Honda

Naszywka

Orzelki wojskowe

Orzelek PKP

Tatuaże z orłem

Naszywki na odzież z orłem

Bombki z orłem

PRZYSŁOWIA

Ignorancja ma skrzydła orła i wzrok sowy. (Zbigniew Herbert)

Nigdy orzeł nie stracił tyle czasu, jak wtedy, kiedy chciał się uczyć od wrony. (William Blake)

I kura ma skrzydła jak orzeł, ale cóż z tego? (Aleksander Fredro)

Za dużo orłów, za mało drobiu. (Przysłowie polskie)

„Jastrząb-myszołów” Na podstawie grafiki Zbigniewa Adamskiego wyhaftowała Zofia Wąsik.

Orzeł na uszlach konarze modrzewia na Stogu Izerskim.

Wykrot, z którego orzeł lubi polować.

Orzeł przedni zaatakował lisa.

Fragment książki Z. Adamskiego „Pod Śnieżką”

Kania ruda na Dolnym Śląsku występuje bardzo nieelicznie, jest ptakiem drapieżnym, widywano ją nad stawami w Karpnikach. Jej piękny szybujący lot jest ozdobą tamtejszego krajobrazu.

Orły fotografowano aparatami „DC C850–PENTAX ZOOM LENS 8 Mpx”, „FUJI FILM HS50 EXR 16 Mpx” 24-1000mm oraz SAMSUNG SM-C115 20,7 Mpx.

W plikach o przyrodzie Sudetów autorzy prezentują najpiękniejsze swoje zdjęcia z krótkim rysem historycznym i ciekawostkami. Zdjęcia stanowią własność autora. Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz. U. z 2006 r. Nr 90, poz. 631 z późn. zm.)

BIBLIOGRAFIA:

„Pod Śnieżką”, „Ze strzelbą i wędką” – Zbigniew Adamski

O orłach w internecie – październik 2015 r.

<http://www.tvn24.pl/ciekawostki-michalki,5/bielik-porwal-kamere-i-przelecial-z-nia-110-km-zobacz-niezwykly-lot,376456.html>

<http://konstruktorzy.cba.pl/index.php/ciekawostki/orzeł-bielik>

<http://tvnmeteo.tvn24.pl/informacje-pogoda/ciekawostki,49/orzeł-upolował-sarne-niecodzienne-zdarzenie-zarejestrowała-kamera,100259,1,0.html>

<https://www.google.pl/search?q=or%C5%82y+na+przedmiotach+obrazy&biw=1024&bih=619&tbn=isch&tbo=u&source=univ&sa=X&ved=0ahUKEwjL95ilyqHKAhXBEHIKHeJtA4sQsAQIGg>

Plik utworzono w styczniu 2016 r.

Zbigniew Adamski – Członek Komisji Promocji, Kultury, Edukacji i Etyki Łowieckiej przy ZO PZŁ w Jeleniej Górze

Sylwetki mieszkańców Karkonoszy